

VEENMUSEUM 'T OALE KOMPAS

Marja van Schie

In de loop van de zestiger jaren ontstond er bij een aantal inwoners van Z.O.-Drente het plan de geschiedenis van de Veenkoloniën voor het nageslacht vast te leggen. Enthousiast begon men aan de eerste opzet van het veenmuseum: het optrekken van plaggenhutten. Na twintig jaar doorbouwen is inmiddels 't Oale Kompas uitgegroeid tot een edukatief/rekreatief centrum van formaat. In dit artikel vertelt Leo Weterings, edukatief voorlichter van het museum, een en ander over de geschiedenis.

Als 120-jarig dorpje binnen de uitgestrekte gemeente Emmen huisvest Bargercompasuum het 'grootste' museum van Nederland. Het museumterrein beslaat 60 ha met o.a. een compleet veenkoloniaal dorp en modellen van hoogveengebieden. Het is de bedoeling om in de nabije toekomst nog een veenkoloniaal industrieterrein met aardappelmeei- en strokartonfabriek te realiseren.

In het museumgebouw wordt de geschiedenis van het veen van 1850 tot 1950 belicht. Deze periode omvat zowel de opkomst als de ondergang van de vervening in Oost-Drente.

In deze streek is in Nederland het laatste veen op commerciële schaal gewonnen. Omdat de geschiedenis van het veensteek rond Bargercompasuum nog zeer jong is en er nog genoeg restanten in het landschap

aanwezig zijn die aan het veenkoloniale tijdperk herinneren en er zelfs nog oude veenstekers leven, is dit de uitgelezen plaats voor een veenmuseum.

Vervening in Nederland

Reeds in de vroege Middeleeuwen werd in het westen van Nederland veen gewonnen. In een relatief houtarm gebied als onze kustprovincies fungeerde het veen als de belangrijkste vorm van brandstof. Behalve voor de brandstof werd het afgegraven veen ook gebruikt voor de zoutproductie. Omdat inzouten van voedingswaar in die tijd de enige conserveringsmethode was, was veenwinning voor dit doel van groot belang. Aanvankelijk in Holland, later ook in andere gebieden van ons land is het veensteek de oorzaak geweest van een zeer grote verstoring van het natuurlijk landschap. Dat zo'n grondige verstoring van het milieu niet in alle opzichten nadelig hoeft uit te pakken voor de bevolking bewijst de hedendaagse florerende waterrecreatie op de Nederlandse veenplassen. Toch droeg de Middeleeuwse vervening in het westen grote risico's in zich doordat ook de natuurlijke zeewering werd aangetast. Het gevaar dat als gevolg hiervan een groot deel van West-Nederland overspoeld zou worden, is lange tijd aanwezig geweest.

Toen het veen in Holland afgestoken was, verplaatste de veenwinning zich naar andere gebieden. Aanvankelijk waren dit West-Overijssel en Zuid-Friesland. Ook in

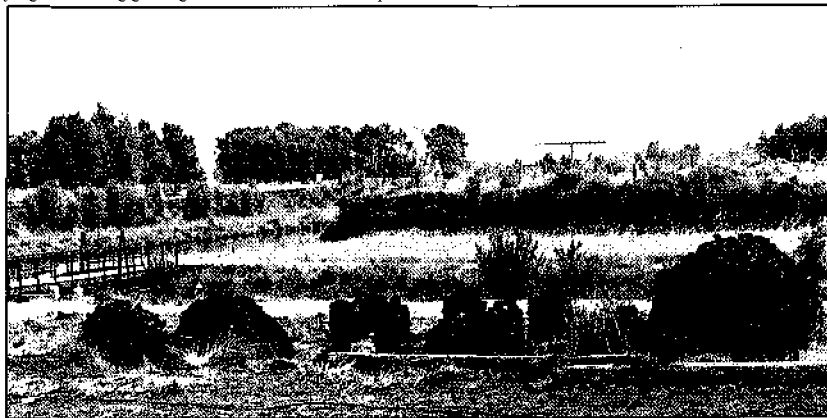

Leo Weterings, edukatief voorlichter aan het museum, voor een afgegraven stuk veen

deze streken zijn de gevolgen van met name laagveenwinning als meren in het landschap zichtbaar. Vanuit Overijssel en Friesland verspreidde de turfwinning zich langs twee lijnen. De Overijsselse in noordoostelijke richting, de Friese in meer oost-zuidoostelijke richting om via Groningen de Overijsselse lijn te kruisen op de plaats waar het laatste Nederlandse veen werd afgegraven: Bargercompasuum.

Wat Nederland betreft is hiermee de geschiedenis van de vervening ten einde.

De vraag naar veen is in de geschiedenis niet konstant geweest. De noodzaak van zoutwinning nam af terwijl de vraag naar veen als brandstof vooral tijdens de industriële ontwikkeling enorm toenam. Overigens nam de vraag naar turf onder invloed van toenemend steenkoolgebruik in de loop der jaren af. Op het moment wordt veen nog gewonnen voor de vervaardiging van turfstrooisel, tuinaarde en actieve kool (zuiveringsmiddel in filters en norit). Dit veen is niet meer afkomstig uit Nederland. De Puritfabriek in Klazienaveen betreft haar grondstoffen voor een belangrijk deel van het aangrenzende Duitse veengebied.

In Oost-Drenthe werd in tegenstelling tot Holland nl. hoogveen gewonnen. Hoogveen vormt zich boven het grondwatermivo en de Drentse vervening heeft dan ook geen veenplassen achtergelaten.

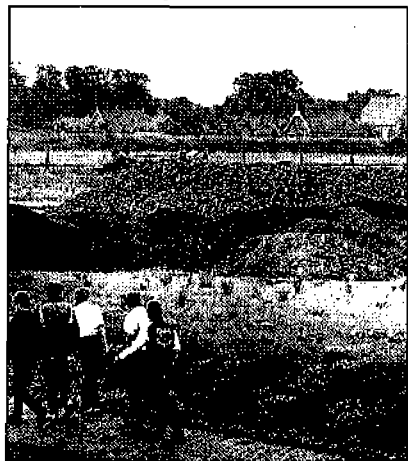
In het stroomgebied van de Eems heeft zich in de laatste 13.000 jaar een hoogveenlaag van ca. 10 meter dikte gevormd. Het oorspronkelijke veengebied in deze streek besloeg een groot, min of meer driehoekig gebied tussen Groningen en Oldenburg in het noorden en Schoonebeek in het zuiden. Dit gebied is grotendeels met de hand afgegraven, iets dat nu een onvoorstelbaar karwei schijnt. Alleen in de laatste periode van veenwinning is dit ook met behulp van machines gebeurd.

Attrakties

In de tentoonstellingshallen van het veenmuseum wordt het ontstaan van het veen geïllustreerd. Voorts is te zien dat veenwinning een hard bedrijf was waaraan vaak hele gezinnen tegen zeer lage beloning meewerkten. De zandgrond die onder het veen tevoorschijn kwam was arm en beloofde aanvankelijk geen betere tijden. Pas toen de aardappelmeele- en strokartonfabrieken zich in het gebied vestigden, brachten die enige welvaart.

In ongeveer drie kwartier kan men met het veentreintje een rondrit over het terrein maken. Ook is het mogelijk een tochtje met de trekschuit te maken. Als men inmiddels hongerig is geworden, smaakt de krentenbol van de warme bakker uitstekend. Het meel komt van de molen die op het terrein staat en de krentenbol wordt gebakken in een lemen oven. Het café is dagelijks geopend voor bezoekers.

Veenmuseum 't Oak Kompas

Oude stoomlokomotief

Drie verhalen van Hendrik de Vries, een oude veensteker

De ruske polle

De ruske is een gewas in het veen, groen van kleur, lengte 60 cm, bevat van binnen een wit gewas wat veerkrachtig is, gelijk een spons. De ruske groeide overal maar kwam het meest voor op natte gedeeltes van het moeras. Soms had je de ruske nodig, soms haatte je hem want hij was een gedeelte van je leven, althans, zo dacht men.

Op de leeftijd van plm. 8 à 9 jaar, dan was hij er al want als je ging zwemmen 'm de veenwijken, of ploeteren, dan groeide aan de kant, net boven het water, de ruske. Het was net alsof je je aankeek, alsof je zeggen wilde: klein kereltje, pas op hoor, want jij kunt nog niet zwemmen. De halmen taai en sterk recht overeind, daar was ie, de ruske. En ja hoor het gebeurde, je pakte hem beet, stevig in je handjes en op de buik, beetjes achteruit en maar slaan dat het water over je kopje spat en de ruske staat zo vast dat je de volgende keer weer naar diezelfde redder in nood gaat. Zo werd de ruske de badmeester van het moeras.

De ruske als spook

Ja hij kon ook vervelend doen als je 's avonds in het donker naar huis moest en dan vaak bij wintertijd als het om vier uur al donker werd, je liefste tijd want dan kon je tot zeven spelen bij je buurjongetje die 300 meter ver weg woonde, ja dan om 7 uur op weg naar huis enjahoer, klein als je was, je zag en hoorde alles. Was daar iemand, ja je zag toch dat het bewoog, even doen alsof je niet bang bent en je roept: he daar wie ben je. Geen antwoord. Nog een keer, wie ben je, kun je niet

praten. Nog even kijken, het beweegt, wat nou dan, blijven staan, ja je bent gek, het kan wel een spook zijn, dus lopen maar zo hard je kunt. Als de deur maar los is, ja hoor, die is los, je vliegt naar binnen en moeder zegt: wat is er, ben je bang, welnee, ik heb hard gelopen omdat ik niet wilde dat je ongerust werd.

's Avonds op bed, was het een spook? Volgende dag kijken en ja hoor daar stond de ruske polle, hard bevroren maar zijn stengels die zaten vol rijm en wiegelden heen en weer en schudden met hun kruin net of ze zeiden: wat ben jij een schijfder.

De ruske en de vlooiën

Als het juli was in het veengebied en je werkte in het veen dan als je 's avonds in het bed moest of liever de bedstee dan lag in de bedstee stroo, maar in juli dan kwamen de vlooiën zich melden en dat was voor het kind wat naar school ging niet mooi. Die bruine stippen in je nek, dat zag iedereen maar gelukkig was er een uitkomst. Je ging als jongen van 15 à 16 jaar in opdracht van vader of moeder, rusken snijden, 2 dagen drogen en dan in de plaats van stroo in de bedstee, dat was lekker fris en er kwamen geen vlooiën in.

's Winters was het te koud, dan kwam er weer stroo 'm. Het schoolgaande kind kreeg geen bruine stippels meer. Maar op 15 u 16 jaar kon je wel eens een beetje verkering hebben met het buurmeisje, en ja hoor het gedonder begint al, want als je 's avonds gaat wandelen door het veengebied en je ziet de ruske dan vraagt ze: hebben jullie vlooiën. Ja wat moet je dan zeggen want zij had gezien dat je aan het snijden was. Uit de verkering, weg meisje, die rot vlooiën, die zijn de schuld.